ABESE

﴿٨٠﴾ سُورَةُ عَبَسَ

Abese sûresi mekkîdir. Buna Sahha sûresi ve Sefere sûresi dahi denilir.

Âyetleri - Hicazî ve Küfîde kırk iki, Basrîde kırk bir, Şamide kırktır.

Kelimeleri - Yüz otuz üçtür.

Harfleri - Beşyüz otuz üçtür.

Fasılası - اهم harfleridir.

Sebebi nüzulü - Buharîde buna dâir bir rivayet zikredilmemiştir. Tirmizîde Hazreti Aişeden şöyle

merviydir: Abese vetevellâ, a'mâ İbni ümmi mektûm hakkında nâzil oldu, Resulullaha gelmişti,

Yaresulâllâh! Beni irşad buyur deyip duruyordu, Resulullahın yanında ise müşriklerin büyüklerinden birisi

vardı, Resulullah a'madan i'raz ediyor, diğerine ıkbal buyuruyor ve söyliyeceğinde bir be'is görüyormusun?

Diyordu, hayır deniliyordu, bunun hakkında inzal buyuruldu, Tirmizî buna garîb bir hadîsi hasen demiş ve

daha ba'zı rivayetleri bulunduğunu da söylemiştir. İbni Cerîr ve daha diğer tefsîrlerdeki tafsılin hulâsası da:

İbni Abbastan: Resulullah sallâllahü aleyhi vessellem Hazretleri Kureyşin sanadîdinden Utbe ibni rabî'a ve

Ebu cehil ibni hişâm ve Ümeyye ibni halef ve Abbas ibni Abdilmuttalib ile hususî konuştuğu bir sırada ki

Resulullah onlara iymana gelmeleri arzusiyle

Sh:»5571

çok özeniyordu, Abdullah ibni ümmi mektûm nam zat geldi, Resulullah ümeyye ibni halif ile necvâ halinde

konuşurken Abdullah, Hazreti Peygamberin Kur'andan bir âyet okumasını istedi: Ya Resulullah! Allahın

sana ta'lim buyurduğundan, bana ta'lim buyur dedi ve tekrar etti, Resulullah ona aldırmadı ve yüzünü

buruşturup döndü, sözünün kesilmesini hoşlanmayıb o birilerine teveccüh etti, Resulullah sözü bitirip

kalkacağı esnâda vahiy hali geldi, gözlerini kapayıp daldı, Abese vetevellâ nâzil oldu. Bundan sonra

Resulullah ona ikram eder ve merhabâ rabbımın bana hakkında hıtab buyurduğu der ve ihtiyacını sorardı, müşarünileyh ibni ümmi mektûm Hazreti Hadicenin dayısını oğlu ve mühacirîni evvelînden idi. İsmi, İbni cerîrde Abdullah ibni zâide, Keşşaf ve daha ba'zılarında Abdullah ibni şüreyh ibni malik ibni ebî rabî'atelfihrî diye mezkûrdur. Âlûsî Cami'ulsulden» amr ibni kays ibni zâide ibni cündeb ibni herim ibni revaha ibni hacer ibni me'ıys ibni âmir ibni lu'eyyi kureşî olduğu eşherdir diye nakleylemiştir. Şöhreti İbni ümmi mektûm künyesiyledir. Ümmü mektûm da anası Âtike binti abdillahi mahzumiyyenin künyesidir. Bir rivayette sonradan a'ma olmuş, diğer rivayette ise a'mâ doğmuş ve onun içi validesine ümmi mektûm künyesi verilmişti. Sonra Resulullah iki gazâsında bu zatı iki kerre Medîne üzerine halef bırakmıştı, ehalisine namaz kıldırmıştı. Hazreti Enes ibni mâlik onu Kadiseyye muharebesinde beraberinde siyah bir bayrak ve üzerinde zirh olarak gördüğünü söylemiştir. A'mâ bir zatın bu suretle muharebeye iştiraki şübhesizki keramâtındandır. Orada şehîd olduğu, bir rivayette de Medîneye dönüp orada vefat ettiği merviydir. Yine bu zatın Bilâli hebeşî gibi Peygamberin mü'ezzini olduğu, Bilâlin sehur ezanından sonra bunun sabah ezanı okuduğu da ma'lûmdur.

Bu sebebi nüzul rivayeti Abese ve tevellâ zamirlerinin

Sh:»5572

Resulullaha raci' olduğunu anlatır. Bundan kat'ı nazarla da bunun evvelki Sûrenin âhirindeki inzar mazmununa mutlak surette alâkadar edecek bir ma'nâ irtibatı vardır. Oradaki « اَنْتَ » zamirinden burada gaib zamirine geçilmesinde de hıtabdan gıyaba bir iltifat vardır. Bu suretle inzar ve nasıhatin kimlere fâide vereceği anlatılırken evvel emirde münzirin kendi nefsinden başlaması lüzumuna da bir tenbih yapılmıştır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ عَبَسَ وَتَوَلّٰىۙ ﴿٢﴾ اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰىؕ ﴿٣﴾ وَمَا يُدْرِيكَ
لَعَلَّهُ يَزَّكّٰىۙ ﴿٤﴾ اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰىؕ ﴿٥﴾ اَمَّا مَنِ
اسْتَغْنٰىۙ ﴿٦﴾ فَاَنْتَ لَهُ تَصَدّٰىؕ ﴿٧﴾ وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰىؕ
﴿٨﴾ وَاَمَّا مَنْ جَآءَكَ يَسْعٰىۙ ﴿٩﴾ وَهُوَ يَخْشٰىۙ ﴿١٠﴾ فَاَنْتَ
عَنْهُ تَلَهّٰىۚ ﴿١١﴾ كَلَّآ اِنَّهَا تَذْكِرَةٌۚ ﴿١٢﴾ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهُ
﴿١٣﴾ فِى صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍۙ ﴿١٤﴾ مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍۙ ﴿١٥﴾
بِاَيْدِى سَفَرَةٍۙ ﴿١٦﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍؕ ﴿١٧﴾ قُتِلَ الْاِنْسَانُ مَآ

اَكْفَرَهٗ ﴿١٨﴾ مِنْ اَیِّ شَیْءٍ خَلَقَهٗ ﴿١٩﴾ مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهٗ فَقَدَّرَهٗ
﴿٢٠﴾ ثُمَّ السَّبِیلَ یَسَّرَهٗ ﴿٢١﴾ ثُمَّ اَمَاتَهٗ فَاَقْبَرَهٗ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ
اِذَا شَآءَ اَنْشَرَهٗ ﴿٢٣﴾ كَلَّا لَمَّا یَقْضِ مَآ اَمَرَهٗ﴿﴾

Sh:»5573

﴿٢٤﴾ فَلْیَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰی طَعَامِهٖۤ ﴿٢٥﴾ اَنَّا صَبَبْنَا الْمَآءَ
صَبًّا ﴿٢٦﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّا ﴿٢٧﴾ فَاَنْۢبَتْنَا فِیهَا حَبًّا
﴿٢٨﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٩﴾ وَزَیْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٣٠﴾ وَحَدَآئِقَ
غُلْبًا ﴿٣١﴾ وَفَاكِهَةً وَاَبًّا ﴿٣٢﴾ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ
﴿٣٣﴾ فَاِذَا جَآءَتِ الصَّآخَّةُ ﴿٣٤﴾ یَوْمَ یَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِیهِ
﴿٣٥﴾ وَاُمِّهٖ وَاَبِیهِ ﴿٣٦﴾ وَصَاحِبَتِهٖ وَبَنِیهِ ﴿٣٧﴾ لِكُلِّ امْرِیءٍ
مِنْهُمْ یَوْمَئِذٍ شَاْنٌ یُغْنِیهِ ﴿٣٨﴾ وُجُوهٌ یَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٩﴾
ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٤٠﴾ وَوُجُوهٌ یَوْمَئِذٍ عَلَیْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤١﴾
تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤٢﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ﴿﴾

Meali Şerifi

Ekşidi ve döndü 1 Çünkü ona a'mâ geldi 2 Ne bilirsin o belki temizlenecek 3 Veya öğüt belliyecek de o öğüt kendine fâide verecek 4 Amma istiğnâ edene gelince 5 Sen onun sadâsına özeniyorsun 6 Onun temizlenmemesinden sana ne? 7 Ve amma sana can atarak gelen 8 Haşyet duyarak gelmişken 9 Sen ondan tegafül ediyorsun 10 Hayır hayır zinhar, çünkü o bir tezkiredir 11 İmdi onu dileyen tezekkür etsin 12 Tekrim edilir 13 Yüksek tutulur mutahher sahîfelerde 14 Kiramı berabere 15 Sefere ellerinde 16 O kahrolası insan ne nankör şey 17 O yaratan onu hangi şeyden yarattı? 18 Bir nutfeden, yarattı da onu biçimine koydu 19 Sonra ona yolunu kolaylattı 20 Sonra

onu öldürdü de kabre gömdürdü 21 Sonra dilediği vakıt ona nüşur verecek 22 Hayır hayır, doğrusu o hiç onun emrini tam eda etmedi 23 Bir de insan taamına baksın 24 Biz o suyu bir döküş dökmekteyiz 25 Sonra o Arzı bir yarış yarmaktayız 26 Bu suretle onda daneler 27 Üzümler, yoncalar 28 Zeytinlikler hurmalıklar 29 Âfâka ser çekmiş dilber bağçeler 30 Meyveler, çayırlar neler yetiştirmekteyiz 31 Sizin ve davarlarınızın

intifaı için 32 Amma geldiği vakıt o Sahha (o sayhasını dinletecek belâ) 33 O kaçacağı gün kişinin kardeşinden 34 Ve anasından babasından 35 Ve refîkasından ve oğullarından 36 Onlardan her kişinin bir şe'ni vardır o gün başından aşar 37 Yüzler vardır o gün ışılar 38 Güler sevinir 39 Yüzler de vardır o gün üzerinde tortoz 40 Sarar onu bir kara 41 İşte onlar o keferei fecere 42

1. ﴿عَبَسَ﴾ - ABS ve UBUS, bîhuzurluktan yüz burkulmak ma'nâsınadır ki yüz ekşimek, burun çevrilmek, çehre dürülmek, türşru olma ta'bir olunur. Kamus şarihinin beyanına göre müteaddî olarak da kullanılır ki yüz ekşitmek, surat etmek, surat asma' çehreyi dürmek, kaşını çatmak, çîyni cebîyn göstermek ta'birleriyle ifade edilir. Lâzım olarak « عَبَسَ وَجْهُهُ » denilir, yüzü ekşidi demek olur. Müteaddî olarak da «vech» in nasbiyle « عَبَسَ وَجْهَهُ » yüzünü ekşitti demek olur. Bizim buna ekşime ve ekşitme ta'bir etmemiz pek ekşi veya buruk bir şey yenildiği zaman yüzü bu halde burşturması münasebetiyle olmalıdır. Ekseriya yüzü ekşidi denilirse de yerine göre sâdece ekşidi denilmekle de aynı ma'nâ ifade edilir. Filân gelince fülân ekşidi denilirse yüzü ekşidi, onun gelmesini hoşlanmadı demek olduğu bellidir. Burada da böyle yüz zikredilmiyerek « عَبَسَ » buyurulmuştur. Ya'ni hoşlanmadı ekşidi ﴿وَتَوَلّٰى﴾ ve döndü - ı'tiraz etti, öte yöneldi 2. ﴿اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى﴾ çünkü ona a'mâ geldi - a'mânın gelmesini hoşlanmadığı için öyle

Sh:»5575

yaptı. Bilhassa a'mâ sıfatıyle ifade onun ma'ziretini ve ı'raza değil, bil'akis iltifat ve irşada daî olan zâhirî ihtiyacını iş'ar ve hukmü şahsî haysiyyette birakmeyüp ma'nâyı alel'umum delâlete muhtac özür ve ıhtiyac ehline ta'mim içindir. Bu gibilerden ubus ve ı'razın lâyık olmadığını beyan için gıyabî ıtabdan hıtaba ve zâhirden bâtına geçilerek buyuruluyor ki:

3. ﴿وَمَا يُدْرِيكَ﴾ ya'ni a'mâyı mücerred a'ma olması haysiyyetiyle gözetmek yaraşırken ondan hoşlanmayıp yüz çevirmek lâyık olmadığı gibi ey ondan yüz çeviren! Hem ne bilirsin ﴿لَعَلَّهُ يَزَّكّٰى﴾ belki o tezekkî edecek - günâh bulaşıklarından temizlenecek 4. ﴿اَوْ يَذَّكَّرُ﴾ yâhud tezekkür edecek - ders alıp öğüd belliyecek ﴿فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰى﴾ de o zikir, o senin belleteceğin Kur'an, edeceğin va'z-u nasîhat kendine fâide verecektir - ya'ni derhal tezekkî edemese bile öğüd ala ala belliyecek, hayr ü şerri öğrenecek ve yerine göre hatırlayıp mucebince amel etmeğe çalışarak bundan sonra olsun o sayede günâhtan korunup sevab işlemek suretiyle intifa' edecektir. Onun o a'mâ halinde gelerek ya Resulullah beni irşad et, bana Kur'an oku demesinde bu iki

ihtimalden biri melhuz ve me'mul olabilirdi. Ya günâh âsârından bir şey kalmıyacak vechile temamen tezekkî ve tefeyyuz, yâhud tezekkür ede ede ileride intifa' Ki birincisi kemal, ikincisi ona doğru sülûk. Lâkin sen onu bilmedin öyle yaptın. 5. ﴿اَمَّا مَنِ اسْتَغْنٰى﴾ Amma istiğnâ edene gelince - iymandan, öğüdden, tezekkür ve tezekkîden istiğna eden, kendisini ihtiyacsız sayıp da senden ders almak istemiyen veya zengin, servet sahibi olan kimseye gelince öyle yapmıyorsun da 6. ﴿فَاَنْتَ لَهٗ﴾ sen ona ﴿تَصَدّٰى﴾ tesaddî ediyorsun. - Bahrin beyanı vechile:

Sh:»5576

TESADDÂ, sadedden, yâhud sadadan olabilir. Evvelkinde sen onun sadedinde oluyorsun, ona ıkbal ve teveccüh gösterip onun irşad ve ıslâhına uğraşıyorsun demek olur. İkincide de sen ondan sada bekliyor, uzaktan uzağa, dağdan taştan ses in'ıkâsini beklemek gibi sesinin ondan aksetmesini gözetiyor, ona özeniyorsun demek olur 7. ﴿وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰى﴾ halbuki onun temizlenmemesinden sana ne? - Senden ve Kurandan istifade etmek istemiyen müstağninin temizlenmemesinden, islâma girmemesinden sana bir mes'uliyyet teveccüh etmez. Fakat arzı ihtiyac eden, öğrenmek istiyen bir müslimden ı'raz etmekte mes'uliyyet vardır. Ya'ni kâfirlerin, istiğna gösterenlerin irşad

ve ıslahiyle de uğraşmak eses i'tibariyle memnu' değil, lâkin ihtiyac arz edip duran bir müslime aldırmayıp da müstağnîlere teveccüh gösterip özenmek memnu'. Onun için bu cihet daha ziyade tevzıyh ve tasrıyh olunarak buyuruluyor ki 8. ﴿وَاَمَّا مَنْ جَآءَكَ يَسْعٰى﴾ ve amma sana sa'yederek - ya'ni sende bulunan ılm-ü ırfana, senden irşad-ü hidayete tâlib olup taleb yolunda sana can atarak, gayret ederek 9. ﴿وَهُوَ يَخْشٰى﴾ ve haşyet besleyerek, ya'ni bir kusur eder sürçerim, bir günaha girerim diye Allah korkusu, Hak saygısı ile gelen kimse - ki o a'mâ fakır böyle bir şevk-u haşyet içinde talebkâr olarak gelmişti 10. ﴿فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰى﴾ sen ondan telehhî ediyorsun - tegafül ediyor, aldırmıyor, müstağnî ile uğraşmak gibi buna nazaran biyhûde demek olan bir şuğle dalıyorsun. Ya'ni zâhir gözü görmezse de kulağı ve kalb gözü açık hidayet âşıkı bir tâlibi bırakıyorsun da zâhiren gözü var görünen ve fakat kalb gözü kör, hak sözü dinlemek şanından olmıyan müstağnîlerle boşuna uğraşıyorsun. « تَصَدَّى وَ تَلَهَّى » fi'illeri mazî değil, muzari

Sh:»5577

muhatabdır. Tetesaddâ ve tetelehhâdan muhaffefdir. 11. ﴿كَلَّآ﴾ Hayır hayır - zinhar, öyle yapma: sa'y-ü haşyetle gelen talibden telehhî edip de müstağnîye tasaddî etme. ﴿اِنَّهَا﴾ Çünkü o - birinin

taleb ve o birinin istiğna ettiği o zikrâ, ya'ni o nasîhatleri tazammun eden bu Kur'an ﴿تَذْكِرَةٌ﴾ bir tezkiredir - Allah tealâyı andırmak, hak ve vazîfeyi düşündürmek, hayr ü menfe'ati belletmek için bir öğüttür.

12. ﴿فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهُۥ﴾ Artık onu dileyen düşünsün, dileyen bellesin - çünkü menfe'at ve zararı asıl kendine aiddir. Bu cümle tefri' halinde bir cümlei mu'terızadır. Bu suretle meşiyyete ta'lîk tahyir için değil, Türkçemizde de meselâ «canı isteyen dinlesin» dediğimiz zaman kasdettiğimiz ma'na gibi, bir inzar ve tehdid mahiyyetindedir.

TEZKİRE, esasen tezkir etmek, ya'ni ana ana belletmek ve hatıra getirmek ma'nasına masdar olmakla beraber birşeyi unutturmayıp hatırlatmağa vesiyle olan anımlık ma'nasına müzekkire, muhtıra gibi ism olarak kullanılır. Meselâ parmağa bağlanan bir iplik, unutulmayıp kulakta küpe olacak ıbretli bir söz, bir muhtıra defteri, hep birer tezkire olduğu gibi, bu suretle verilen ögüt, edilen va'z-u nasîhat, yazılan bir eser, bir mektub ve kitablar hep birer tezkiredirler. Ki bunda esas i'tibariyle ma'lûm olan birşeyi zühûl zamanında hatıra getirip düşündürmek ma'nası asl olmakla beraber o suretle yeniden birşey ıhbar ve ilka etmek, fikir ve hatıra koyup belletmek ma'nası da yok değildir. İşte Kur'an, âyetleri, sahifeleri, sûreleri ve hey'eti mecmu'ası ile de tarafiilâhîden bir tezkiredir. Onun için bu tezkirenin sıfatı olmak üzere buyuruluyorki 13. ﴿فِى صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ﴾ ilh... -

Sh:»5578

SUHUF, sahîfenin cem'idir. Sahîfe yazılı veya yazılacak kağıttan, kırtastan bir parçadırki bizim sahîfe dediğimiz safhadan e'amm olarak yaprak ve verak dediğimiz kıt'adan ibarettir. Cem'i sahâif ve kütüb gibi suhuftur. Bu suretle sahîfe ve suhuf, mektuba, risale ve kitaba da denilir. Netekim Enbiyaya nâzil olmuş kitablara suhuf denilir. Mukaddimede geçtiği üzere Kur'an sahîfelerinin bir arada toplanıp şîrazelenerek cildlenmiş olduğu mücellede de mushaf denildiği ma'lûmdur. Kur'anın böyle bir mushafta toplanması ilk evvel Hazreti Ebubekiri sıddık radıyallahü anh zamanında olmuştu. Ondan evvel ise Kur'an ta Mekkede nüzulünden i'tibaren hem ezberlenmeğe hem yazılmağa başlamış olmakla beraber her biri ağaçtan, deriden, taştan, kemikten, yapraktan birer safha ve levh halinde i'mal ve tesviye edilmiş ayrı ayrı deffelere, cerideler yazılmış, i'tina ile zabt-u hıfz edilmişti. Bunlara mushaf gibi hepsi bir cildde olmak ma'nasına suhuf denilemezse de her biri bir sahîfe demek olacağından müteferrık bir halde sahîfeler ma'nasına suhuf, onlara da şamil olur. Burada suhuften murad da mutlaka Kur'an sahîfeleri olmak mütebadirdir ki bu sahîfeler « نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ » de beyan olunduğu üzere kalemi a'lânın levhı mahfuza yazdığı sahîfelere, ve Melâikenin levhi mahfuzdan istinsah edip vahy ile getirdikleri sahîfelere ve

sonra mushaf sahîfelerini teşkil eden alel'umum Kur'an sahîfelerine sadıktır. Bunu gâh levhi mahfuz ve gâh ondan istinsah olunan sahîfeler ve gâh suhufı müslimîn diye vârid olan rivayetler hasra haml olunmayıp vücuhunu beyan olmak gerektir. Ve bu suretle şu zikrolunan evsaf da Kur'an yazılan bu sahîfelerde tanınması lâzım gelen evsaf ve ahkâm beyandır. Öyle sahîfeler ki ﴿مُكَرَّمَةٍ﴾ mükerrem - Allah tealâ ındinde şeref ve kerametle mümtaz kılınmış, hürmet ve ta'zîm ile telakkî edilmesi

Sh:»5579

vâcib, tekrim edilir, muhterem. 14. ﴿مَرْفُوعَةٍ﴾ Yüksek tutulmuş - kadri, âli, yukarı, el üstünde tutulması lâzım, onun için mushaflar yüksek, hörmetli yerlere konmalı ve okunurken belden yukarı tutulmalıdır. ﴿مُطَهَّرَةٍ﴾ Mutahher - maddî ve ma'nevî kir bulaştırılmaz. Gayet temiz tutulmasına i'tina edilir. Kirli, taharetsiz eller sürülmez, tertemiz 15. ﴿بِأَيْدِى سَفَرَةٍ﴾ sefere elleriyle veya ellerinde « بِأَيْدِى » zarfı müstekarr olarak suhuftan sıfat ba'de sıfat olmak muhtemil olduğu gibi mutahhereye müteallık olması da melhuzdur.

SEFERE, sâfirin cem'idir. Kâtib ketebe gibi. Sâfir, ketb vezninde ve aynî ma'nada, ya'ni yazı yazmak

demek olan sefrden kâtib, kitab yazıcı, hattat ma'nasına gelir. Netekim bu maddeden «sinin» kesriyle sifr, kitab demek olduğu « يَحْمِلُ اَسْفَارًا » da geçmişti. Bu maddenin aslı, örtülü şey'i açmak, keşf etmek ma'nasına mevzu' bulunduğu ve yazı yazmak da ma'nayı ve meramı bir nevi' keşf ve iyzah demek olduğu cihetle yazmağa sefr, yazana sâfir ve yazılana sifr denilmiştir. Sefr yine bu münasebetle süpürmek ma'nasına dahi geldiği cihetle bundan sâfir süpürüp temizleyici demek de olabilir. Bir yerden bir yere kitmek ma'nasına ma'lûm olan seferden sâfir, müsafir veya seferber ma'nasına da gelirse de bunun cem'inde sefere denilmeyip esfar veya süffar denilir. Sâfir bir de sefîr ma'nasına gelirki iki kavm beynindeki münaferet esbabını keşf ile islâh edici ilçi demektir. Bunun masdarında seferden ziyade sifaret ve sefaret müsta'meldir. Şu halde sahîfelere nazaran sefere, yazan ketebe veya getiren süfera veya süpürüp temizliyen kitab muhafızları kitabcılar demek olabilir. Ekseriyyetle ketebe veya

süfera Melâike ma'nasına tefsîr edilmiştir. Buharîde: rivayet olunan tefsirler

Sh:»5580

şöyledir. - Mutahhere « لَا يَمَسُّهٗٓ اِلَّا الْمُطَهَّرُوْنَ » demektir. Ona ancak mutahher olanlar

mess eder ve onlar Melâikedir. Ve bu « فَالْمُدَبِّرَاتِ اَمْرًا » gibidir. Hem Melâikeyi hem suhufu mutahher kılmıştır. Çünkü suhuf üzere tathir vaki' olur. Onun için tathir onun gibi onların hâmillerine de yapılmıştır. « فَجُعِلَ التَّطْهِيرُ لِمَنْ حَمَلَهَا اَيْضًا » Sefere Melâikedir. Vahidi sâfirdir. « سفرت اَصْلَحْتُ بَيْنَهُمْ » demektir. Melâike Allahın vahyi ile indiklerinde ve onu te'diye hususunda kavmın beynini ıslâh eden sefîr gibi kılınmıştır. İbni Abbas da « سفرة كتبة اسفارًا » ya'ni kitabları yazan ketebe demiştir. اهـ. Görülüyorki bunda üç mühim ma'nayı temass edilmiştir.

EVVELÂ, mutahher «ancak mutahher Melâike mess eder» demek olarak hâmillerin tathirine de işaret olunması ona tealluk eden « بِـاَيْدِى سَفَرَةٍ » nin de onun hâmilleri olan Melâike elleri demek olacağına bir tenbihi tazammun ederki bunda seferenin temizliği muhafaza için daima süpürüp temizliyen hamiller, muhafızlar ma'nasına bir işaret vardır.

SANİYEN, sefere, sefirler ma'nasına olarak vahyi getiren Melâike diye tefsîr edilmiş ve hâmiller bu suretle iyzah olunmuşturki bunda evvelki ma'na da dahil ve ancak bir tahsîs vardır. Sonra da İbni Abbasın kavli olarak sefere «ketebei esfar» ma'nasına nalk olunmuşturki bu da hâmilleri diğer bir ma'na ile tahsîs olmakla beraber bir bakışa da min vechin ta'mîmdir. Bu kâtiblerden murad nedir? Bundan ilk evvel « نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ » deki kalem ile yazanlar tebâdür ederki bunlar Levhi mahfuzu

yazan Melâike ile levhten kütübi ilâhîyyeyi emrolunan mahallere tevdi' etmek üzere hak yazılayriyle istinsah eden Melâikeye, kezâlik kulların defteri a'malini yazan Melâikeye şamil olduğu gibi o kalemin kalemi beşere şumulü taktirinde de Mushaf yazan hattatlara kadar şamil olarak onların vazîfe ve hasletlerini dahi iş'ar etmiş olur. Onun için umumiyyetle müfessirler seferenin sefr veya sifaretten

Sh:»5581

olmak üzere iki ma'nası üzerinde yürümüşler, çokları Melâikeye, ba'zıları Enbiyaya tahsîs etmiş, Katâdeden bir rivayette de ehli Kur'an diye ta'mîm edilmiştir. Gerçi sifaret ma'nasında: Melâike, Allah tealâdan Enbiyaya vahiy getirmek i'tibariyle süfera' mahiyyetinde olduğu gibi Enbiya da ümmetlerine nazaran süfera' demek iseler de burada bilhassa Kur'an sahîfeleri anlatılırken gerek sifaret ve gerek kitabet noktai nazarından alelumum Enbiyaya intikal be'iddir. Bundan bilhassa Kur'anın nüzulünde ve muhafazasında ve evvel-ü âhîr yazılmasında ve anlaşılmasında hizmeti olan hâmiller murad olunmak ıktiza eder. Ve sefere maddesi esasen keşif ma'nasına mevzu' olmak i'tibariyle eydii sefere, getiren sefîrlerin yazan kâtiblerin ve yazılanı nezafet ve taharetle muhafaza eden veya anlatan ve okuyanların hepsinin ellerine, yalnız ihtimal üzere değil, tenavül suretiyle şamil bir ma'na da anlaşılabilir. Ancak unutulmamak lâzım gelir ki bu sefere

16. ﴿كِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾ kiramı berere - sıfatlariyle tavsîf edilmiştir.

KİRAM, keramet veya keremden kerîmin cem'idir. Tekrîm ve tevkıyr ma'nasına kerametten olduğuna göre Allah tealâ ındinde mu'azzez ve muvakkarlar demek olur. Keremden olduğuna göre de mü'minlere âtıfet ve şefekatli, onlara söyle ve haklarında istigfar ederler demek olur.

BERERE de ebrar gibi berrin veya bârrin cem'idir. Berrin cem'i olduğuna göre çok hayır sahibi, bârrin cemi' olduğuna göre de kavillerinde ve fi'illerinde sâdık demek olurki ikisine de şamil olmak üzere ehli takva, etkıya diye tefsîr edilmiştir. Ve denilmiştirki Kur'anda ebrar Benî Âdemden olanlar hakkında «berere» de Melâike hakkında varid olmuştur. Zira ebrar cem'i kıllettir. Beni Âdem içinde etkıya da azdır. Berere ise cem'i kesrettir.

Sh:»5582

Melâike de Benî Âdemden çok olduğu için müttakîleri de çoktur ve hattâ hepsi müttakîdir « لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ » bunun için lisanı şeri'de

«seferei kiramı berere» Melâike olmak üzere ma'ruftur. Ve çünkü sefîr ve Resul ma'nâsı Melâike kelimesinin de ma'nâsıdır. Şu halde bu vasıf doğrudan doğru Melâikede dal bil'ibare olarak nass, insanlardan bu vasıfları hâiz olanlar hakkında da dolayısiyle işarettir. Ve buna işaret içindir ki Buharîde bunun bervechi bâlâ tefsirinden sonra Hazreti Aişeden şu hadîsi şerif rivayet edilmiştir: Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vessellem buyurdu ki: «

مَثَلُ الَّذِى يَقْرَأُ الْقُرْاٰنَ وَ هُوَ حَافِظٌ لَهُ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ وَ مَثَلُ الَّذِى يَقْرَؤُهُ وَ هُوَ يَتَعَاهَدُهُ وَ هُوَ عَلَيْهِ شَدِيدٌ فَلَهُ أَجْرَانِ

» ya'ni Kur'anı hıfz ederek okuyanın meseli, sıfat ve şanı seferei kiramı berere ile beraberdir, kendisine zor geldiği halde teahhüd edip çalışarak okuyanın meseli ise ona iki ecir vardır» اهـ. İşte o Kur'an böyle kiramı bererei sefere ellerinde öyle mutahher, merfu', mükerrem sahîfeler içinde bir tezkiredir. Onun için bunu dileyen tezekkür etsin, dileyen düşünsün, bellesin, amel eylesin.

Tezkire ve tezkîrde yeni bir telkîn dahi bulunmakla beraber az çok duyulmuş bir şey'i ıhtar ile fikir ve intibahi tahrik ve ma'lûmdan mechüle doğru hareket ve intikali tehyic ma'nası esas olduğu cihetle bu ıhtardan sonra insana Allahın sun'-u kudretiyle Âhıretin hevl-ü dehşetini duyurmak ve ona karşı vazîfe ve ubudiyyet hissini tehyic ederek iyman ve islâm ile tezekkî ve terakkî şevkını uyandırmak ve bunların

şevâhidi insanın kendi hılkat ve cibilletinde merküz olup başkaca muğlak muğlak, uzun uzadıya isbatlara lüzum olmaksızın sadece tenbih ve ıhtar ile duyulabilecek hakıkatler olduğunu anlatmak için insan hılkatinin seyri terakkîsinde herkesin duyabileceği en bâriz noktaları hatırlatarak nefsini ve halikını, mebdeini ve meadını düşündürmek üzere buyuruluyor ki 17.

﴿قُتِلَ الْاِنْسَانُ مَآ اَكْفَرَهُ﴾ -

Sh:»5583

Müddesirde de geçtiği gibi Arabcada kütule, Türkçemizde kahr olası ta'biri gibi gadab ve zemme delâlet eyliyen bed duâ suretinde takbîhten kinayedir. «Öyle fena bir halde bulunuyor ki hayata hakkı kalmıyacak derecede demektir. « مَآ اَكْفَرَهُ » küfrandan fi'lî teaccüb olup onun sebeb ve men'şeinin beyandır. Ya'ni o sehat-u teşnîın sebebi insanın şükr edecek yerde teaccüb edilecek derecede küfranda ileri gitmiş olmasıdır. Çünkü nankörlük etmek ahlaksızlığın en şenîı olduğu gibi vücudunun meb'deinden meâdı saatine kadar müsteğrak olduğu ni'meti unutmak ve mün'ımden ve onun kudretinden zühul etmek hem de ıhtar ve tezir edildiği halde nazarı i'tibare almamak şübhesiz ki onun en acîbidir. Zira o yaratan mün'ım onu 18. ﴿مِنْ اَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾ hangi şeyden yârattı 19. ﴿مِنْ نُطْفَةٍ﴾ bir nutfeden ﴿خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ﴾ yarattı da rüşeym halinden doğumuna kadar nice etvardan geçirerek en güzel

biçime koydu 20. ﴿ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُۥ﴾ sonra yolunu kolaylattı - ki bu da doğumundan akl-u fikrinin tekemmülüne kadar geçirdiği meratibe şâmildir. 21. ﴿ثُمَّ اَمَاتَهُ فَاَقْبَرَهُۥ﴾ sonra öldürdü de kabre gömüldü - ölüsünün açıkta bırakılmayıp kabre defn edilmesini de emretti. İnsanın dirisini de, ölüsünü de muhterem kıldı ki bu da bir ni'mettir. O halde insan olan böyle kendisine verilen ni'mete nankörlük ederse bütün hemcinsine kötülük etmiş olmaz mı? Halbuki bununla kalmadı 22. ﴿ثُمَّ اِذَا شَآءَ اَنْشَرَهُۥ﴾ sonra o halık dilediği zaman onu neşre de sevk etti - inşar, yukarılarda geçtiği üzere ıhya eylemektir. Ya'ni ölümünden sonra da o kabirde öyle bırakacak değildir. Dilediği zaman

Sh:»5584

ona ba's ba'delmevt ile yeniden hayat verecektir. Lâkin onun vaktı belli değildir, dilediği zaman ıhya edecektir. 23. ﴿كَلَّا﴾ - Müfessirlerin çoğu burada kellâ, hakka ma'nâsına olduğunu söylemişlerdir. Ya'ni doğrusu insan cinsi ﴿لَمَّا يَقْضِ مَآ اَمَرَهُۥ﴾ Allahın emrettiğini hiç temam yapmadı - şükrünü, ubudiyyetini tam iyfa etmedi. Mücahid ve Katâdeden nakledildiğine göre müfessirîn demişlerdir ki: burada « مَآ اَمَرَهُۥ » dan murad, cemîı mâ emrehu dur, ya'ni teklif mebdeinden kabre gömülünciye

kadar, yâhud hılkati Âdemden bu zamana kadar bunca seneler asırlar geçmiş olduğu halde insan cinsi hılkatinden matlûb olan kemâle irmedi. Allahın emirlerini tamamiyle yerine getirmedi. Çünkü şekûr olan kullar pek az « وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ » olduğu gibi bir nevi' kusurdan hali olan ferdler de yok gibidir. Kazada itmam ma'nâsı bulunduğu ve « لَمَّا » cahdi müstağrak ifade eylediği cihetle nefiy, selbi küllî ile nefyi temam ma'nâsında zâhirdir. Ancak « يَقْضِ » zamiri her ferde değil, cinsi insana yâhud müstağni görünen insana raci' olmak i'tibariyle kazıyyei mühmele olarak ref'ı iycabı küllî mahiyyetinde demektir. Onun için ıbadi muhlesîn gibi ba'zı ferdlerin vazîfelerini iyfa etmiş olmalarına mani' olmazsa da cinsi beşerin vazîfesini tamamiyle hiç de yapmamış olduğunu ifadede nasstır. Onun için umumiyyet i'tibariyle insanlık daha çok büyük terakkî ve tekâmüle muhtacdırki bu ma'na Sûrei insanda « يَا لَيْتَهَا كَانَتْ تَمَّتْ » kaydiyle ifade edilmişti ve onun için hazreti Sıddîk « نَبْتَلِيهِ » demişti. İnsan, Allahın iyi bir nuşura irdirmek için olan emirlerini tam iyfa etmemiş olduğunu evvelâ kendi hılkatinin nasıl cereyan etmekte bulunduğunu mülâhaza ederek anlasın. 24. ﴿فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهٖ﴾ Bir de o insan ta'amına baksın - yidiği ni'metlerin

de nasıl bir kudret ve hikmet ile peyderpey terakkî ederek yetiştirildiğine nazar etsin, bu suretle hem enfusî hem âfakî haysiyyetten nekadar ni'metler içinde bulunduğunu ve onların hakkını ödeyerek istifade etmek için nasıl çalışmak lâzım geldiğini düşünsün. Evvelâ: 25. ﴿اَنَّا صَبَبْنَا الْمَآءَ صَبًّا﴾ o suyu biz bir döküş dökmekteyiz - ya'ni Arzda maddî hayatın levazimi olan yiyecekler yetişmek için ilk sebeb «وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَىْءٍ حَىٍّ» medlulünce sudur. O ise evvel emirde Allahın bir inayetidir. Suyu yaratıp o yağmurları şarıl şarıl döken yağdıran Allahdır. 26. ﴿ثُمَّ شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّا﴾ sonra da Arzı bir yarış yarmaktayız - sûrei Hacde «وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ» buyurulduğu vechile o sönük, kupkuru Arz yağmurlar nüzuliyle ihtizaza gelip feyızlanmağa sonra çatlayıp nebatat çıkarmağa başlıyan acâib bir şakk ki bunu da yapan Allahdır. 27. ﴿فَاَنْبَتْنَا فِيهَا﴾ bu suretle o Arzda bitirmekteyiz ﴿حَبًّا﴾ hububat 28. ﴿وَعِنَبًا﴾ ve ma'lûm üzüm - ki Arzın sürülüşünde hububatın ve bağların tımarında insanların mesa'ilerinin de bir kıymeti olmakla beraber o kara toprakta böyle daneler üzümler yetiştirecek derecede feyz-u tekâmül uyandıran hep Allah tealâdır. ﴿وَقَضْبًا﴾ Tâze yonca - veya sebze 29. ﴿وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا﴾ - ma'lûm 30. ﴿وَحَدَآئِقَ﴾ ma'lûm ﴿غُلْبًا﴾ - «galba» nın cem'iki hadikai galba, ağaçları iri boylu ve

birbirine kirift bağçe. Bu kelimenin aslı boyuna sıfat olmaktır. Boynu kalın adama agleb denilir. 31. ﴿وَفَـٰكِهَةً﴾ Alelumum yaş ve kuru meyvalara denir ﴿وَ اَبّـاً﴾ ve ebb - ki çayır ve otlak, sebze, alef, çerez ma'nalarına geldiği söylenmiştir. Sahib Mısbahın ve Râgıbın

Sh:»5586

beyanına göre bu kelime esasen hazırlanmak, tedarükâtta bulunmak ma'nasına mevzu' olup yaz ve kış için biçmeğe ve hayvan gütmeğe elverişli olması i'tibariyle ota ve otlağa itlakı ondan müteferri'dir. Samana ve kuru yemişlere ıtlak edildiği de söylenmiştir. Maamafih Hazreti Ebî Bekirden ve Hazreti Ömerden bunun hakkında şöyle iki rivayet vardır. Ebu Ubeyde Fezailinde ve Abd ibni Humeyd İbrahimi teymîden rivayet etmişlerdirki Ebubekri Sıddîk radıyallahü anh ebb nedir? Diye sorulduğunda «beni hangi Sema gölgelendirir ve hangi Arz barındırır kitabullahda bilmediğim birşey'i söyliyecek olursam» demiştir. İbni sa'd ve saıyd ibni mansur ve Abd ibni humeyd ve İbni cerîr ve İbni münzir ve Hâkim ve daha ba'zıları Hazreti Enesten rivayet etmişlerdirki: Hazreti Ömer radıyallahü anh minberde « فَـاَنْبَتْنَـا فِيهَـا » den « اَبًـا » ya kadar okumuş, bunların hepsini biliyoruz, fakat ebb denir? Demiş, sonra elindeki âsayı kırmış atmış ve demiştirki: «hayatı ilâhiyyeye kasem ederimki bu tekellüftür. Ey Ömerin anasının oğlu «ebben» ne

olduğunu bilmesen ne var? Bu kitabdan beyan olunanı taleb edin ve onunla amel eyleyin, bilemediklerinizi de rabbına havale edin اهـ. Sahib Keşşaf demiştirki: Hazreti Ömerin bu sözünden Kur'anın ma'anîsını tetebbü' ve müşkülâtından bahseylemekten nehiy var gibi görünürse de ona zâhib olmuş değildir. Ve lâkin onların en büyük himmetleri amele masruf idi, amel edilmiyecek birşey'i bilmekle uğraşmak onlarca bir tekellüf idi. Onun için şunu anlatmak istemiştirki: âyetin sevkı insana ta'amiyle imtinan ve şükrüne da'vet esası üzerindedir. Âyetin fahvasından ise « اب » in insana veya en'amına istifade için Allah tealânın inbat buyurduğu nebatâttan birşey olduğu icmalen ma'lûm bulunuyor. Şu halde burada mü'mine asıl ebemm olan vecîbe hass ismi ebb olan otların ne olduğunu öğreneceğim diye tekellüf ile vakıt geçirmeyip

Sh:»5587

sayılan ni'metlerden açık olarak anladıklarının şükrünü iyfaya kıyam etmek ve onun ne olduğu başka bir vakıt tebeyyün edinciye kadar icmalen fehmiyle iktifa eylemektir اهـ. Biz bu rivayetlerden bu kelimede şayanı dikkat üç nükte anlıyoruz:

BİRİSİ, Kur'anda herkesin her zaman ma'nâsını ihata edemiyeceği ve ancak mücmel bir mefhum ile iktifa olunarak iyman edilmesi lâzım gelen ve zamanı geldikçe tafsîl ve te'vîli tevazzuh edecek olan müşkil ve mücmel kelimeler ve ma'nâlar bulunduğu.

İKİNCİSİ, « اَبًّا » kelimesinin evvelki Sûredeki mer'ahâ ma'nâsına olmakla beraber daha neler neler gibi insan ve hayvanatın intifa' edebileceği yaş ve kuru bir çok nebatâta şamil ve tafsîli uzun uzun tetebbüata mütevakkıf bir icmal ifade eylediği.

ÜÇÜNCÜSÜ, bu kelimenin aslı vaz'ında hazırlık, isti'dad ve teheyyü ma'nâsı bulunması i'tibariyle âyetlerin sevkına nazaran Âhıret hayatı için de böyle hazırlanılması lâzım bir çok tedarükâta ihtiyac bulunduğuna bir işaret olabilmesidir. Çünkü 33. ﴿فَاِذَا جَآءَتِ الصَّآخَّةُ﴾ - « خا » nın teşdidile sahha, tamme gibi büyük belâ ve dâhiye ma'nâsına olup nefhai sâniye veya nefhai ehîre denilen Kıyamet sayhasının ismidir. Aslı sahhtan muştakk olup tesmiyesinde bir kaç vecih zikrolunmuştur: sahh, demir ve taş gibi katı ve pek bir şey'i içi boş olmıyan yine öyle dolgun bir şey'e çarprmaktır. Bundan sahha şiddetle çarpan demek olur. Ve öyle şiddetle çarpılan kayanın çarpıldığı sırada ses çıkarmasına da sahh ve o sese sahha denilir. Bundan da sâhha kuvvetli ses çıkaran, sayha eden demek olur. Bundan isnadi

mecazî suretiyle sâhha, çarpınca kulağı sağır eden şiddetli sayhaya da ıtlak olunur. Ki kulağa çarpıp sağır etmek ma'nâsına sahhtan me'huzdur. « صَحَ بِهِمْ صَيْحَةٌ تَصُخُّ اَلاٰذَانَ » denilir ki onlara kulakları çatlatacak bir sayha ile

Sh:»5588

haykırdı demektir. Ve şiddetli belâ ve dâhiyeye sâhha ıtlakı da bundandır. Çünkü kulağı sağır edecek derecede çarpan şiddetli sayhanın iki haysiyyeti vardır.

BİRİNCİSİ, evvel emirde şiddetle çarpıp kendisini işittirmesi haysiyyetidir.

İKİNCİSİ de şiddetinden dolayı kendisinden başkasını işittirmiyecek vechile kulağı sağır etmesidir. İşte büyük şiddetli belâ ve musîbetler de böyle yalnız kendisini işittirip başka şeyleri duymıyacak bir halde kulakları sağır gibi ettiği için sâhha denilmiş, Kıyamet sayhası da Dünyadan sağır edip Âhıret işlerini dinleten en şiddetli bir dahiye olmak hasebiyle bu ism ile tesmiye olunmuştur ki te'sirinin şiddetini ifade eden bedî' bir belâğattir. Bu ma'nâ çarpmak ve sağır etmek ma'nâsının lâzımı olan bir mecazdır. Bir de

sahib Keşşaf demiştir ki sahh isaha etmek, ya'ni iyice kulak verip dinlemek isga etmek mânâsına gelir.

Nefhaya sâhha denilmesi de nâsın ona isaha ve isga etmeleri sebebiyle mecazdır. Ya'ni dinleyen nâs iken

mübaleğa için sayhanın kendisine nisbet edilmiştir اهـ. Bu vecihte sâhhanın dinlenilmesi haysiyyetine, o

birisinde de başkasından sağır edecek vechile dinlenilmesi haysiyyetlerine ziyade tenbih vardır. İkisi de

şiddette mütelâzimdirler. Bunun şu suretle iyzahı evvelkine akrebdir. 34. ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ﴾ - «

صاخه » dan bedel olarak onun şiddetini iyzahtır. 35. 36.

﴿مِنْ اَخِيهِ ۝ وَاُمِّهِ وَاَبِيهِ ۝ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ﴾ , burada biraderden

başlıyarak yakınlık ve mahabbetin derecatına göre firarda bir terakkî üslûbu vardır. Ya'ni akriba ve teallûkat

içinde kardeş en yararlıklı, en yakın ve en sevgili, ana baba, daha yakın daha sevgili, sâhibe, ya'ni yâr olan

zevce ve evlâd daha yakın ve daha sevgili olduğuna işaret ile beraber o gün derece derece bunların

hepsinden firar olunacağı anlatılmıştır

Sh:»5589

ki şöyle denilmek gibidir: o gün kişi başkaları şöyle dursun kardeşinden, hattâ anasından babasından

hattâ yârı olan refîkasından ve evlâdından kaçar. Çünkü 37.

﴿شَاْنٌ يُغْنِيهِ﴾ onlardan her kişinin o gün ﴿لِكُلِّ امْرِىءٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ﴾

kendisine yeter bir şe'ni vardır. - Ya'ni kendisini meşgul eden öyle mühim bir işi bir şuğlü vardır ki başından aşar, onun ehemmiyyeti başkalarını düşünmeğe, imdad etmeğe meydan vermedikten başka onlardan kaçırır, hepsini feda ettirir, kimisi başının kaygusiyle onlara muavenetten kaçar, kimisi de müahazeden kaçar, çünkü kardeş sen bana Dünyada yardım etmedin diye, ana baba sen bizi iyilikte kusur ettin diye, zevcesi sen bana haram yedirdin diye, evlâd sen bize dinimizi belletip ta'lim ve irşad etmedin diye yakasına sarılırlar. Taberanî ve İbni Merduye ve Beyhekî ve Hâkim, Ümmülmü'minîn Sevde binti Zem'a radıyallahü anhadan rivayet etmişlerdir: Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vessellem « يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلًا قَدْ اَلْجَمَهُمُ الْعَرَقُ وَ بَلَغَ شُحُومَ اْلاٰذَانِ » nâs Kıyamet günü yalın ayak, çırılçıplak, sörpük ve sarkık ter, gem gibi bugazlarına tıkılmış ve kulakları tozuna çıkmış bir halde haşrolunurlar» buyurdu, Ya Resulullah! Eyvah one sefalet, birbirinin ayıbına bakacaklar dedim « شُغِلَ النَّاسُ عَنْ ذٰلِكَ = nâs ondan meşguldur» buyurdu ve bu âyeti okudu « لِكُلِّ امْرِىءٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَاْنٌ يُغْنِيهِ » Ebu ubeydenin ve İbni münzirin Katâdeden rivayetlerinde de: Kıyamet günü insan tanıdığı bir kimseyi görmekten sıkıldığı kadar hiç birşeyden sıkılmaz. Çünkü yaptığı bir haksızlıkla mutalebe etmesinden korkar اهـ. Amma bu dehşetli belâlı gün böyle olacak olunca bunun hukmü, hikmeti ve ihtar ve ihbarının faydası nedir? Bu surette hayatın akıbeti umum için bir bedbinlikten ıbaret olmazmı? Denecek olursa bunun

hukm-ü hikmetini beyan ile neticesi herkes için böyle olmadığı anlatılmak üzere buyuruluyorki 38.

﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ﴾

Sh:»5590

nice yüzler o gün sabah aydınlığı gibi açılarak ışılar, pırıldar - ki bu Sûrenin sıyakından ve buradaki tekabülünden anlaşıldığına göre bu Allah saygısı ve iyman ve İslâm ile Allahın emirlerini eda ederek tezekkînin eseridir. İbni Abbastan rivayette: kıyamı leyldendir denilmiş, çünkü bir hadîste: « مَنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ بِاللَّيْلِ حَسُنَ وَجْهُهُ بِالنَّهَارِ » gece namazı çok olan kimsenin gündüzün yüzû güzel olur.» Diye rivayet edilmiştir. Dahhâkten rivayette: asârı vuzudandır denilmiş, bu da abdest hakkında ma'lûm olan gurre ve tahcil hadîsi ile alâkadardır. Allah yolunda uzun müddet toztoprakla mücahedeye katlanmaktan: denilmişki bu hepsinden cem'iyyetli bir ifadedir. Razî derki: bence bu, Dünyadan halâs ve âlemi kudse ve rahmet-ü rıdvan menaziline vusul sebebiyledir اهـ. Doğru, lâkin asıl mes'ele o halâs ve vusulün Dünyadaki esbabını bilmektir. 39. ﴿ضَاحِكَةٌ﴾ güler, çünkü hisabdan kurtulmuştur. ﴿مُسْتَبْشِرَةٌ﴾ Müjdelenir, sevinir - çünkü rahmet-ü rıdvan ile cemali Hakka kavuşmaktadır. 40. ﴿وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ﴾ Nice yüzler de o gün ﴿عَلَيْهَا﴾ üzerlerinde ﴿غَبَرَةٌ﴾ bir gubar - tortoz istîlâ etmiş 41. ﴿تَرْهَقُهَا﴾ o tozu da ﴿قَتَرَةٌ﴾ is gibi bir

karanlık sarmıştır. Yüzlerde böyle tortozla karanın ictimaı ise havf ü zillet ile elem ve azâbın en mûhiş tezahürüdür. 42. ﴿أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ﴾ işte onlar, öyle tüzlu kara yüzlüler keferei fecereden ıbarettirler. - Onlar küfr ile fücuru cem' etmiş, Allah tealâ da onun onlara tortoz içinde yüzler karası etmiştir. Onun için insan o gün gelmeden kendi meşiyyet ve iradesiyle bütün bunları düşünüp Allahdan korkarak ve küfr-ü fücurdan sakınarak Allahın emirlerini

Sh:»5591

tutup iyman ve islâm ile temizlenmeğe çalışmalı ve o gün yüz aklığıyle güle güle sevine sevine o son murada irmelidir. Zira bu Dünya böyle kalacak değildir. Bundan sonraki Sûrede geleceği vechile o güneş dürülüp, yıldızlar söncek, insana yalnız yaptığı amel kalacak: hakkın huzurunda ya yüz aklığı ya yüzler karası olacaktır.